

Палітрою їй слугувала веселка

Іван КОРСАК

Софія Пилипівна — рідна сестра письменника, лікаря Лесі Українки і Олени Пчілки, міністра охорони здоров'я УНР Модеста Левицького.

Життя судило сестрі й братові несхожі дороги: Модест Пилипович вони повели з України через Грецію, Італію, Австрію, Польщу на Волинь, яка ще тоді була під польською займанщиною, а Софії доля судила Париж, де й прожила до останніх своїх, то щасливих, то неймовірно страждених років.

Не було в них змоги бачитися часто. Останнього разу Модест Пилипович з українським прем'єром у екзилі В'ячеславом Прокоповичем, побратимом часів їхньої революції, відвідали Софію у вельми скромній, але затишній майстерні на Монмартрі. Вони жваво сперечалися про український клас в Ecole de Paris, паризькій школі мистецтва.

— Немає такої школи, — дражнив Софію Прокопович. — Є іспанська, італійська, українська, польська, от побачите, збіжить час і будуть виставки окремо по різних націях... Бо який би модерн і постмодерн не явився на світ, а без національного колориту — то все дистильована водичка...

І листами не часто обмінювалися сестра з братом. Софія скупо писала про себе, бо вельми радіти нічому — з першим чоловіком-алкоголіком не склалося, дочка тяжко і безнадійно хвора. Зате душу відвела на мистецьких справах, ще й каталог

виставки галереї Гійома в одному з листів додала. У каталозі поряд із Модільяні, Матіссом, Ван Гогом роботи Олекси Грищенка, що був першим захопленням Софіїної юності. Зате з якою втіхою ділитися радістю: вона разом з поетом Роже Аляром переклала французькою Гоголя “Вечори на хуторі біля Диканьки” та оздобила їх власними гравюрами. Від болю життя та негараздів, пише Софія, тікаю у світ казкових образів — у поважному мистецькому колі гарну оцінку здобули її роботи “Вершники”, “Білий одноріг у райському саду”, “В зачарованому городі”.

— То особливий феномен, українські жінки-художниці, які викликали у Парижі справжнісінький фурор, — дивився Прокопович з Левицьким своїми відвідинами Парижа. І нагадував сказане іншим славетним митцем, Пікассо:

— Якби нам хоч одна така художниця, як Катерина Білокур, ми змусили б говорити про неї весь світ.

Модест Пилипович пізнавав знану змалку вдачу своєї сестри — ані під нігтем заздрості до чужого успіху, щира втіха удачею інших. Ось із захопленням пише про Соню Делоне з Градзька Полтавської губернії, що вийшла тут заміж за відомого французя і здобуває вже світову славу — вона не тільки створила окремий напрям у європейському живописному авангарді, а ще й успішно працює в дизайні, її тканини та одяг мають шалений успіх, вона фарбує всю французьку столицю у кольори далеких полтавських ланів. І не вицвітує ті кольори з уяви художниці навіть через багато

Спливло вісімдесят літ, як відійшла у засвіти прекрасна українська художниця, чії роботи в стилі постімпресіонізму відомі не тільки на європейському континенті, — Софія Левицька. А ще вона немало доклала праці, аби дух українського народного мистецтва спопуляризувати далеко за межами землі нашої.

десятиліть, бо й на схилі літ Соня згадуватиме: “Спогади маленької дівчини, яка жила серед ланів України, залишаються спогадами у радісних кольорах. Достигають кавуни і дині. Помідори підперізують червоним садиби, великі жовті соняшники з чорними серцями вистрілюють в блакитне небо легко, високо. Веселість, рівновага, довіра до життя, родючий чорнозем. Проїжджають великі підводи з нервовими і швидкими кіньми, яких запрягають взимку у сани з грайливими дзвіночками. Все вільне, безмежне, але безмежність ця привітна, сповнена веселості а la Гоголь, що був ще одним сином цієї землі”.

Серйозні знавці дедалі частіше говорять про унікальний фресковий живопис перемишлянки Софії Зарицької, якій митрополит Шептицький допоміг вивчитися. Ганна Старицька, родичка Михайла Старицького, по закінченні Софійської академії мистецтв знайшла свій стиль у “неформальному мистецтві”, створила вишукані серії абстракцій та колажів, нове слово сказала в оформленні книг. Харків'янка Хана Орлова своєрідно стилізує ідеї авангарду в скульптурі. Картини полтавки Марії Башкирцевої експонуються в музеї д'Орсе в Парижі, в музеях Німеччини.

“А сама я зараз працюю, — пише Софія, — над ілюстраціями до поеми Поля Валері “Змій і Жуєнівський літопис”. Водночас готуюся до виставки у Варшаві. Там, до речі, будуть також і гравюри художника з Волині Ніла Хасевича з його вельми цікавим волинським колоритом”.

Звісно, небагатослівна Софія про себе. Але це про неї знаний символіст Еміль Бернар скаже: “То є істинно чарівна душа. Її слухати можна наче музику, музику душі. Всі почуття дзвенять в її голосі і, видавалося, що вона не від світу сього. Коли Софія тримала пензель в руках, то палітрою їй слугувала, напевне, веселка. Своїм творчим генієм, своїм індивідуальним чуттям Левицька заслуговує те достойне місце,

якого домагаються їй і надають першокласні художники”.

Гійом Аполінер у захопленні від робіт Софії на першій виставці кубістів в Осінньому Салоні, гарні відгуки у пресі про персональну Софіїну виставку в галереї Вайглія.

А ще портрети, які дають Левицькій зарібок, пейзажі, дизайнерські роботи... Поль Валері писатиме Емілію Верхарну про Левицьку: “Я щасливий, що мав можливість зустріти людину такої високої душевної проби”. Виставки Софії у Львові, Празі й Берліні викликають дискусії у фахівців, і не лише у них. Через десятиліття роботи Софії подолають океан і демонструватимуться в Сполучених Штатах, у Пітсбурзькому університеті...

Як тільки люд наш розкидало по світах, — думалося над сестриним листом Модесту Пилиповичу. — Люд той, незалежно від національності, що походить з землі української, по мачинці творить світову культуру. А чи вдасться колись зібрати їхні імена та сказати, що то і наша гордість? Чи судить доля бодай колись зустрітися із сестрою, поговорити про все на світі, як поспішали тоді в Парижі натішитися розмовою?

Доля розпорядиться зустрітися сестрі з братом лише в посмертних споминах Софії, де пригадає вона різні бувальщини з літ молодих. “Жила я влітку на дачі коло Василькова, дві станції залізницею від Боярки, де Модест Пилипович був сільським лікарем. Була зима, а сталося, що сильно захворіла. Пишу до нього нарочним, бо пошти не було, щоб порадив, що робити. Аж тієї самої ночі приїздить пізно Модест Пилипович верхи на якійсь жидівській шакапіні. Втомлений страшно, бо дорога лісом дуже погана, а він ще й не добачав своїми хворими очима, а ніч темна. Але на втому, ані на дорогу не зважав він: одна думка була, щоб допомогти сестрі. Та на тому не край. Грошей у мене не було. Дає він мені усе, що має, та й каже:

— На тобі гроші, тільки не кажи Зіні (то його дружина), бо бачиш, як трапляється мені яка багата практика, то я половину даю Зіні, а половину залишаю собі, так щоб вона й не знала, бо часто у мене такі бідні хвори, що не мають навіть і на ліки, то я для тих бідних оті гроші краду від своєї практики, щоб їм дати на ліки.

...Жінка його Зіна на вдачу добра була й не скупа; але діти в них були, і якби вона про те не дбала, то він би всі гроші убогим пороздавав. Така вже була в нього натура, що для другого останню сорочку з себе зняв би... Нічого йому ніколи не треба було, і ходив він так одягнений, що люди не

раз з нього кепкували, а жінка навіть нарікала й казала жартуючи:

— Я тобі пошлю піджак зі своєї старої спідниці, то ти ще й скажеш, що добре. То воно може й справді краще буде, ніж те, що ти носиш.

...Мати наша його найбільше з усіх нас, — а нас шестеро було дітей, — любила. Він найстарший був. І ніхто з нас не мав ані найменшого жалю, ані заздрості ніякої, що його найбільше мати любила, бо всі ми його любили й шанували, й почували, що його душа найкраща...

Двоє таких прекрасних мистців з однієї сім'ї, які пішли такими несхожими життєвими дорогами, як і шляхами мистецькими... Але обоє вони вартують куди пильнішої нашої уваги. Роботи Софії Левицької зберігаються в приватних колекціях Франції, Італії, Польщі, Німеччини та інших країн, окремі побували вже не тільки в американському Пітсбурзі, а й демонструвалися у Японії та інших неблизьких краях. Деякі сусіди зовсім не проти зарахувати ім'я Софії до свого національного набутку; раптом з'являється її біографія, де місцем народження художниці називають замість Вихилівки на Поділлі місто Ченстохов і належить вона, мовляв, до польської культури. Іншим сусідам і зовсім не властиво церемонитися. Ім'я “Софія Филипповна Левицька” зустрічаємо в “Рейтингах русских художников. Женщины-художницы”. А що думала та “русская” мисткиня, то вельми зримо постає з її композиції “Визволення Польщі”. Там Юрій Зміборець не зі зміюками бій веде, а з орлами: ось він уже здолав двооголового і той повержений на землі лежить, ще один у небі, але й того наддожене прудкий спис Юрія...

Коли я писав “Тиху правду Модеста Левицького” і там один із розділів присвячувався сестрі Софії, то ще не густо було публікацій про творчість і життя художниці. Слава Богу, вже є видатна праця Віти Сусак “Українські мистці Парижа. 1900—1939”, Ореста Голубця “Мистецтво ХХ століття: український шлях”, низка інших вагомих робіт. Гірчило тільки, як перечитував “Український авангард ХХ століття” Наталії Столярчук, книгу вартісну безперечно, але в якій ім'я Софії Левицької належно не згадувалося.

Спливають літа. Але це ім'я ніколи не спливатиме у безпам'яті.

На Тернопільщині вшанували Олену Кульчицьку

15 вересня минуло 140 років від дня народження української мисткині, народного художника України, лауреата Державної премії України ім. Т. Г. Шевченка Олени Кульчицької.

Романа ЧЕРЕМШИНЬСКА, директор Етнографічно-меморіального музею В. Гнатюка, с. Велеснів Тернопільської обл.

Олена Львівна багато і плідно співпрацювала з видатним ученим Володимиром Гнатюком. У 1916—1922 роках вона ілюструвала його тритомник “Українська народна міфологія”. Робота над ілюстраціями до цієї праці вимагала особливого підходу, адже належало зобразити не реальних героїв твору, а

фантастичних, існуючих в уяві народу “бісів”, “відьом”, “домовиків”, “чугайстрів”, “водяних”, так чудово описаних Володимиром Гнатюком.

Багатий історичний етнографічний матеріал, зібраний під час подорожей Галичиною, допоміг Олені Кульчицькій оригінально і переконливо відтворити всі ці загадкові образи.

Загалом художниця виконала понад 160 чорно-білих та кольорових ілюстрацій до цієї фундаментальної праці, яка побачила світ лише 2000 року. Видав працю Інститут народознавства НАНУ у Львові. Підготував її до друку доктор філологічних наук, професор Роман Кирчів.

В Етнографічно-меморіальному музеї Володимира Гнатюка експонуються світлина-портрет Олени Кульчицької, копія її листа від 24 червня 1918 року до Володимира Гнатюка з приводу ілюстрування його праці “Українська народна міфологія” та невеличка книжечка Володимира Гнатюка “Народні байки для дітей. З образками Олени Кульчицької” (Львів: “Світ дитини”, 1925), а неподалік — збірник вченого “Народні оповідання про опришків” (“Етнографічний збірник”, Львів, 1910, т. XXVI, XXVII, 342 с.) та дереворит “Олекса Довбуш” Олени Кульчицької.

Також представлені п'ять оригінальних графічних робіт художниці.